

Griekse taal en literatuur VWO

Syllabus centraal examen
2010

juni 2008

Verantwoording:

© 2008 Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven vwo, havo, vmbo, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Deze syllabus is in opdracht van de CEVO door leden van de VCKT opgesteld en door de CEVO vastgesteld.

Aan deze syllabus hebben meegewerkt:

R. Artz

S. Herman

S. Jeurissen-Boomgaard

A. van der Plaat

H. Verheij

afbeelding titelpagina: Oedipus en de Sfinx, binnenkant van een roodfigurige kylix. *Vaticaanse Musea, Rome*

Inhoud

Voorwoord	4
1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen	5
2. Specificatie examenstof van het centraal examen	6
A. Teksten	6
B. Cultuurhistorische achtergronden	11
C. Taal en stijl	12
3. Het centraal examen	13
3.1 Zittingen centraal examen	13
3.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift	13
3.3 Hulpmiddelen	13
3.4 Het schoolexamen	13
Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo	14
Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen	16
Bijlage 3. De minimumlijst Grieks	17
Deel I Vormleer	17
Deel II Syntaxis	19
Deel III Stilistische middelen	21

Voorwoord

Examenprogramma's veranderen van opzet. De minister stelt een examenprogramma op hoofdlijnen vast en wijst in het examenprogramma Domeinen en subdomeinen aan, waarover het centraal examen zich uitstrekt.

De CEVO geeft in een syllabus een beschrijving van en toelichting op de exameneisen voor een centraal examen, en geeft verdere informatie over het centraal examen. Dat kan gaan over een of meer van de volgende onderwerpen:

- toegestane hulpmiddelen,
- specificaties van examenstof
- voorbeeldopgaven,
- bijzondere vormen van examinering (computerexamens),
- toelichting op de vraagstelling,
- begrippenlijsten,
- bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw,
- bekend veronderstelde onderdelen van Domeinen die verplicht zijn op het schoolexamen

Ten aanzien van de specificaties is nog het volgende op te merken. Deze zijn vooral exemplarisch en illustratief van aard. Ze vormen nooit een volledig gesloten beschrijving van alles wat gevraagd zou kunnen worden, met als consequentie dat wat niet in de specificaties staat van examinering zou zijn uitgesloten. Maar ze zijn wel zodanig dat een leraar zich een goed beeld kan vormen van de exameneisen.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die andere of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholers.

De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor bestaat een handreiking die door de SLO geproduceerd wordt, en die in deze uitgave niet is opgenomen. Volstaan wordt hier met de opmerking dat alle Domeinen van het c.e. ook in het schoolexamen getoetst mogen worden, en dat dat niet op dezelfde wijze behoeft te gebeuren als op het centraal examen. Hetzelfde Domein kan dus in de Handreiking van de SLO op een andere, op het schoolexamen toegesneden wijze, worden uitgewerkt, als in deze syllabus van de CEVO is gedaan.

Deze syllabus geldt voor het centraal examen vwo van 2010. en geldt zowel voor alle kandidaten: er is geen bezemexamen.

In uitzonderingsgevallen kan een syllabus na publicatie nog worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekend worden gemaakt. Kijkt u voor alle zekerheid in september 2009 op Het Examenblad, www.eindexamen.nl.

Deze syllabus is ontworpen door een commissie van de CEVO en in hoofdzaak geschreven door medewerkers van de VCKT. Een eerder concept van de syllabus is ter inzage en advies toegezonden aan de vakinhoudelijke vereniging VCN, het Cito en de CEVO-vaksectie. Op grond van de ontvangen reacties en adviezen is de tekst vastgesteld, die u hierbij aantreft.

Voor opmerkingen over deze tekst houdt de CEVO zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cevo.nl of aan CEVO, postbus 8128, 3503 RC Utrecht.

De voorzitter van de CEVO,
Drs H.W.Laan

1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen

Het centraal examen Griekse taal en literatuur heeft betrekking op de domeinen A, B (voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

2. Specificatie examenstof van het centraal examen

Kernauteur : Sophocles, schaduwauteur Euripides
Genre: Tragedie.
Titel: Koning Oedipus
Edities: H. Lloyd – Jones & Wilson OCT; J. Diggle OCT

A. Teksten

1 Inleiding

Oedipus Tyrannus is het verhaal van Oedipus, koning van Thebe, aan wie het orakel van Delphi ooit voorspeld had dat hij zijn vader zou doden en met zijn moeder zou trouwen. Als Thebe getroffen wordt door een pestepidemie geeft het orakel een aanwijzing hoe Oedipus de stad kan redden, namelijk door de moordenaar van de vorige koning, Laïus, op te sporen en te straffen. De ziener Teiresias waarschuwt Oedipus zijn zoektocht in diens eigen belang te staken. Omdat Oedipus echter gedreven wordt door het verlangen zijn stad van deze plaag te verlossen, wil hij hoe dan ook de waarheid aan het licht brengen. Zo voert zijn even plichtsgetrouwe als verbeterde zoektocht hem steeds dichterbij de afschuwelijke waarheid omtrent zijn eigen leven en uiteindelijk naar zijn eigen ondergang.

Het contrast tussen de Oedipus aan het begin van de tragedie en die aan het eind is extreem groot: van onschuldig naar schuldig, van redder van de stad naar balling, van gerespecteerd koning naar blinde bedelaar, van raadseloplosser naar iemand die inziet dat hij alles verkeerd begrepen heeft.

Het tragische van koning Oedipus is dat zijn val zich voltrekt door zijn eigen onderzoek. Geconfronteerd met het lot van Oedipus beseft de toeschouwer hoe beperkt menselijke kennis en menselijk begrip zijn en hoe beperkt de menselijke macht is in vergelijking met die van de goden. Wat Oedipus overkomt, is niet de goddelijke straf voor onrecht of hoogmoed. Want wat valt hem te verwijten? Treft hem enige schuld? De omstandigheden waaronder Oedipus geboren werd, de gebeurtenissen in zijn leven en de manier waarop hij daarop reageerde, maken dat het voor hem onvermijdelijk zo moest lopen. Apollo had dit alles voorzien; Oedipus zelf ziet het pas in de loop van het stuk.

Orakels en de interpretatie daarvan hebben een sturende functie voor de loop van het verhaal. Terwijl locaste herhaaldelijk zegt dat de mensen geen waarde moeten hechten aan orakels, gaat Oedipus juist door zijn vertrouwen in orakels onstuitbaar op zoek naar de waarheid. Deze ambivalente houding ten opzichte van orakels weerspiegelt het intellectuele klimaat in Athene in de vijfde eeuw v. Chr.

In de proloog van Euripides' *Phoenissae* wordt het verhaal van Oedipus ook verteld en wel door locaste, die in deze tragedie de ondergang van Oedipus tot het einde toe meemaakt. Ook op enkele andere punten wijkt Euripides' versie af van die van Sophocles, waardoor we kunnen zien hoe verschillende auteurs dezelfde mythe vanuit verschillende invalshoeken benaderden.

2 Pensum

(De met een asterisk gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen)

1-150 proloog

1-84*

Voor de deur van het paleis van Oedipus in Thebe zit een aantal Thebanen, die Oedipus smeken hen te redden van de pestepidemie die de stad teistert. Hij heeft immers al eerder de stad gered van de wrede Sfinx. Oedipus, die zeer lijdt onder het lot van zijn stad, zegt dat hij al actie heeft ondernomen: hij heeft zijn zwager Creon naar het orakel van Delphi gestuurd om te vragen hoe de stad gered kan worden.

Juist op dat moment arriveert Creon.

85-131

Creon biedt aan onder vier ogen verslag uit te brengen, maar Oedipus wil dat de Thebanen ook direct alles horen. Dan vertelt Creon dat Apollo heeft gezegd dat er een vloek rust op Thebe, zolang de moordenaar van de vorige koning, Laïus, nog ongestraft rondloopt. Er zijn een paar

aanknopingspunten om de schuldige op te sporen: Laïus is vermoord toen hij op reis was naar het orakel van Delphi en de enige overlevende van zijn reisgezelschap vertelde dat Laïus vermoord was door een groep rovers, niet door één enkele man.

132-150*

Oedipus kondigt aan de zaak tot op de bodem te zullen uitzoeken, niet alleen in het belang van Thebe en Laïus, maar ook in zijn eigen belang. Het is immers niet ondenkbaar dat de moordenaar ook een aanslag op hem zal willen plegen. Door de moordenaar op te sporen denkt Oedipus zichzelf te helpen.

151-215* parodos

Het koor, bestaand uit oude mannen uit Thebe, beschrijft de ellende waarin de stad verkeert en bidt de goden om hulp.

216-462 1^e epeisodion

216-299*

Oedipus beveelt dat iedereen die een aanwijzing heeft inzake de moord op Laïus dit komt melden. Wie iets verzwijgt zal uit de Thebaanse gemeenschap gestoten worden. Om zijn woorden kracht bij te zetten spreekt Oedipus ook nog een sterke vervloeking uit over iedereen die niet meewerkt.

300-377

De blinde ziener Teiresias is ontboden, maar hij blijkt niet bereid te zijn Oedipus te helpen bij zijn onderzoek. Hij zegt dat het zonder zijn hulp ook wel zal uitkomen. Woedend en vol onbegrip over deze tegenwerking beschuldigt Oedipus Teiresias van medeplichtigheid aan de moord. Hierdoor getergd reageert ook Teiresias met een beschuldiging: Oedipus is degene die gezorgd heeft voor de vloek die op Thebe rust, maar hij is niet in staat dat zelf te zien. Apollo zal Oedipus' val bewerkstelligen.

378-428*

Oedipus is nu zo razend dat hij Teiresias en Creon ervan beschuldigt dat ze tegen hem samenspannen om de macht in Thebe te grijpen. Teiresias voorspelt dat Oedipus spoedig zal inzien hoe blind hij is geweest voor zijn eigen situatie.

429-462

Oedipus stuurt Teiresias woedend weg. Voordat hij vertrekt doet Teiresias echter nog enige duidelijke uitspraken: de gezochte moordenaar is Thebaan van geboorte, woont in Thebe, is zowel de vader als de broer van zijn kinderen en zowel de zoon als de echtgenoot van zijn moeder.

463-512* 1^e stasimon

Het koor weet niet wat het moet denken van Teiresias' woorden. Aangezien er geen enkel bewijs is tegen Oedipus, moet hij als onschuldig beschouwd worden totdat het tegendeel is bewezen.

513-862 2^e epeisodion

513-697*

Oedipus interpreteert de verontrustende woorden van Teiresias op zijn eigen wijze: Teiresias en Creon beramen een complot tegen hem! Met beklemmende verblinding klampt hij zich aan deze zienswijze vast. Een dialoog tussen Creon en Oedipus over diens beschuldigingen ontaardt in een ruzie, die door locaste en het koor wordt gesust.

698-822

locaste wil Oedipus' woede over de woorden van de ziener bedaren door hem te verzekeren dat zienerskunst heel onbetrouwbaar is. Als bewijs hiervoor geeft zij een voorbeeld van een voorspelling die nooit is uitgekomen: aan Laïus was voorspeld dat hij gedood zou worden door een zoon van hemzelf en locaste. Dat is niet gebeurd, want hij is vermoord door een stel rovers op een driesprong. En de zoon die hij had met locaste is drie dagen na zijn geboorte in een verlaten gebied alleen achtergelaten. Deze woorden zijn bedoeld als geruststelling, maar hebben het tegengestelde effect. Door het woord driesprong begint er bij Oedipus iets te dagen. Als locaste verdere details geeft over de moord begrijpt Oedipus dat Teiresias misschien gelijk heeft gehad. Hij vertelt hoe hij ooit op een driesprong een aantal mannen heeft gedood.

823-862*

Er is één strohalm waar Oedipus zich aan vastklampt. Volgens de enige overlevende uit Laïus' gevolg is het gezelschap aangevallen door een groep rovers, niet door één rover. Als dit waar zou blijken te zijn, gaat Oedipus vrijuit. Hij ontbiedt dus deze getuige, een herder die op het platteland woont.

locaste volhardt in haar wantrouwen jegens voorspellingen. Het orakel zal immers hoe dan ook ongelijk hebben: Laius is niet vermoord door zijn eigen zoon.

863-910* 2e stasimon

Het koor wenst dat het altijd de wetten van de goden zal eerbiedigen. Mensen die zich hier niet aan houden, moeten worden gestraft door de goden. Het koor roept Zeus op ervoor te zorgen dat de orakels zullen uitkomen en dat Apollo met eerbied wordt behandeld.

911-1085 3e epeisodion

911-923*

locaste is bezorgd over de gemoedstoestand van Oedipus en smeekt Apollo om hulp.

924-1085

Een bode uit Corinthe meldt de dood van Polybus. locaste en Oedipus reageren verheugd, want nu kan het orakel dat voorspeld had dat Oedipus zijn vader zou doden niet meer uitkomen. Maar dan onthult de bode dat Polybus niet Oedipus' echte vader was. De bode was ooit herder in het Cithaerongebied en heeft Oedipus als vondeling gekregen uit handen van een andere herder, die uit Thebe kwam en een dienaar was van Laius. Hij heeft het kind vervolgens gegeven aan zijn kinderloze meester Polybus. Oedipus wil de Thebaanse herder spreken. locaste ziet de waarheid in en smeekt Oedipus de zaak niet verder te onderzoeken. Maar Oedipus laat zich hier niet van afbrengen. locaste rent ontzet het paleis in.

1086-1109* 3^e stasimon

Het koor is blij, want Oedipus blijkt uit Thebaans gebied te komen. Snel zal duidelijk worden wie zijn echte ouders zijn.

1110-1185 4^e epeisodion

Oedipus confronteert de Thebaanse herder met de bode uit Corinthe. De bode herkent de herder, maar deze is buitengewoon angstig en wil niets zeggen. Pas als Oedipus hem bedreigt, verklaart hij dat Oedipus een kind van Laius zelf was. Hij had de opdracht gekregen Oedipus te doden, omdat zijn ouders bang waren voor de orakeluitspraak dat hij zijn vader zou doden. De herder geeft toe uit medelijden de baby aan een andere herder gegeven te hebben in de hoop dat deze hem mee zou nemen naar een ander land. Oedipus ziet eindelijk de waarheid.

Ter vergelijking: Sophocles, Oedipus in Colonus, 939-999*

Oedipus zoekt asiel in Athene, waar Theseus koning is. Creon, die wil dat Oedipus naar Thebe terugkeert, zoekt hem daar op. In een discussie met Oedipus zegt Creon dat Theseus Oedipus niet in zijn stad moet opnemen, omdat hij onrein is vanwege de vadermoord en het huwelijk met zijn moeder. Oedipus verdedigt zichzelf tegen deze beschuldigingen door te zeggen dat alles hem is overkomen door de wil van de goden. Het is niet zijn schuld dat zijn vader het orakel van Apollo naast zich neer heeft gelegd en toch een kind wilde krijgen; Oedipus kon nooit weten dat de vreemdeling die hij dood sloeg zijn vader was en toen hij met locaste trouwde, wist hij evenmin dat zij zijn moeder was.

1186-1222* 4^e stasimon

Het koor klaagt over de onzekerheid van het menselijk bestaan aan de hand van het voorbeeld van Oedipus. Hij redde Thebe en werd koning, maar zijn lot is nu verschrikkelijk.

Het koor wenst dat het Oedipus nooit had ontmoet. Hij heeft de stad ongeluk gebracht.

Ter vergelijking: Aeschylus, Zeven tegen Thebe, 720-91*

Het koor, bestaande uit Thebaanse meisjes, bezingt alle gebeurtenissen in Thebe, van Laius' eerste bezoek aan het orakel tot de vervloeking van Eteocles en Polynices door Oedipus. Hoewel Apollo Laius drie keer gewaarschuwd had geen kinderen te nemen, heeft die toch een zoon verwekt bij locaste. Ook Oedipus heeft een onheilspellend orakel naast zich neergelegd, waardoor hij van een zeer gerespecteerd koning, die Thebe van de Sfinx verlost heeft, is geworden tot een blinde man, die zijn zonen vervloekt.

1223-1530* exodos

Een bode komt uit het paleis. Hij vertelt wat er binnen is gebeurd: locaste heeft zichzelf opgehangen. Oedipus heeft zichzelf vervloekt en zijn eigen ogen uitgestoken.

Oedipus komt op en beklagt zijn lot. Creon neemt het bestuur van Thebe over. De verhoudingen zijn omgedraaid: Oedipus is nu afhankelijk van Creon. De man die hij eerst valselijk beschuldigd heeft,

moet nu beslissen over zijn toekomst. Creon laat de dochters van Oedipus komen. Hij weigert op Oedipus' verzoek in te gaan, hem uit Thebe te verbannen. Ten slotte brengt hij Oedipus en zijn dochters het paleis in.

Het koor sluit af met de conclusie dat geen mens gelukkig geprezen kan worden voor hij zijn laatste dag zonder ongeluk heeft bereikt.

Euripides, *Phoenissae*

De tragedie *Phoenissae* van Euripides handelt over de machtsstrijd tussen de beide zonen van Oedipus na diens val.

1-62 proloog

locaste geeft een persoonlijke samenvatting van de gebeurtenissen rond Oedipus.

Ter vergelijking: Euripides, *Phoenissae*, 1589-1763*

Na de dood van Eteocles en Polynices wordt alles wat Oedipus en zijn familie is overkomen door Oedipus, Creon en Antigone samengevat. In deze versie van het verhaal is een aantal opvallende verschillen met de versie van Sophocles te zien; het meest opvallend is wellicht de volgorde van de gebeurtenissen. Zo sterft locaste in de *Phoenissae* na de dood van Eteocles en Polynices, en wordt Oedipus pas daarna uit de stad verdreven.

Noot: Ondanks de twijfel of het slot van de *Phoenissae* wel van de hand van Euripides is, is dit toch in het pensum opgenomen, omdat deze verzen een ander perspectief op de gebeurtenissen bieden.

Ter vergelijking: Sophocles, *Oedipus in Colonus*, 203-95*

Het koor, bestaande uit oude mannen uit Colonus (in de buurt van Athene), ondervraagt een blinde vreemdeling die in hun land is aangekomen. Wanneer duidelijk wordt dat het Oedipus is, blijkt zijn reputatie hem vooruit gesnelde te zijn en wordt hem gevraagd het land te verlaten. Antigone wijst erop dat Oedipus hulpeloos is en zegt dat Oedipus niet uit eigen beweging, maar onder goddelijke invloed gehandeld heeft. Desondanks herhaalt het koor, uit angst voor de goden, het verzoek aan Oedipus om te vertrekken. Dan neemt Oedipus het woord en beargumenteert dat hij eigenlijk niet slecht te noemen is: hij heeft de gebeurtenissen niet zelf in beweging gezet, maar ze zijn hem overkomen. Volgens hem hoeven de inwoners van Colonus ook niet bang te zijn voor de goden, want Oedipus zal geluk brengen aan het land waar hij is.

Ter vergelijking: Sophocles, *Oedipus in Colonus*, 551-641*

In een discussie met Theseus, de koning van Athene, die overweegt Oedipus toestemming te geven in Colonus te blijven, vertelt Oedipus dat er veel goeds voor Theseus en zijn stad zal zijn als hij toestaat dat Oedipus daar begraven wordt. Zijn zoons hebben hem vanwege de vadermoord uit Thebe verdreven toen hij daar wilde blijven. Maar nu zij weten dat de stad waar Oedipus begraven wordt daar voordeel van zal hebben, willen ze dat Oedipus toch weer naar Thebe komt. Oedipus wil dat inmiddels zelf niet meer en Theseus besluit hem in zijn stad te laten blijven.

Suggesties voor verdere lectuur

- Josh Beer, *Sophocles and the Tragedy of Athenian Democracy*. Contributions in Drama and Theatre Studies 105. Westport, CT: Praeger, 2004.
- A.M. van Erp Taalman Kip, "Words in the Context of Blindness" in: I.J.F. de Jong, A. Rijksbaron (edd.), *Sophocles and the Greek Language: Aspects of Diction, Syntax and Pragmatics*. Mnemosyne Suppl. 269. Leiden: Brill, 2006.
- Lowell Edmunds, *Oedipus*. In de serie *Gods and Heroes of the Ancient World*. London/New York: Routledge, 2006.
- Thomas Halter, *König Oedipus. Von Sophokles zu Cocteau*. Stuttgart: Franz Steiner, 1998.
- Michiel Leezenberg, *De vloek van Oedipus: taal, democratie en geweld in de Griekse tragedie*, Amsterdam: Van Genneep, 2006.
- Andreas Markantonatos, *Tragic Narrative: A Narratological Study of Sophocles' Oedipus at Colonus*. Berlin: de Gruyter, 2002.
- Charles Segal, *Oedipus Tyrannus: Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*. Twayne's Masterwork Studies, series ed. Robert Lecker. New York: Twayne Publishers (Macmillan), 1993.
- Charles Segal, *Sophocles' Tragic World: Divinity, Nature, Society*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.

3 Genre

3.1 De Griekse tragedie

Een tragedie is een toneelstuk: alle tekst wordt in de mond gelegd van personages in een gespeelde wereld. Over het algemeen zijn de gesproken gedeelten van een tragedie dialogisch; soms treden personages op als verteller, bijvoorbeeld degene die de proloog uitspreekt of een bode. Naast gesproken dialogen en monologen zijn er ook gezongen (lyrische) passages, niet alleen van het koor in de koorliederen, maar soms ook van de acteurs. Deze lyrische passages werden begeleid door dans en muziek. In tegenstelling tot de meeste moderne toneelstukken is de Griekse tragedie een vorm van poëzie, want niet alleen de koorliederen maar ook de gesproken gedeelten zijn in een bepaalde versmaat geschreven.

Het merendeel van de tragedies die in de vijfde eeuw zijn opgevoerd is voor ons verloren gegaan. De stukken die we over hebben, zijn van de hand van Aeschylus, Sophocles en Euripides.

Over het ontstaan van de tragedie is weinig met zekerheid bekend. Volgens verschillende antieke bronnen was de dichter Thespis de eerste die rond 535 voor Chr. een prijs won met een tragedieopvoering. De precieze achtergrond van de term 'tragedie', letterlijk 'bokkenzang', is ook in raadselen gehuld.

De filosoof Aristoteles vermeldt dat de tragedie is ontstaan uit de dithyrambe, een koorlied ter ere van Dionysus. Blijkbaar stelde hij zich voor dat degene die voorging in de zang en dans op een gegeven moment als acteur was gaan optreden. In de beginperiode trad slechts één acteur (ὑποκριτής) op tegenover het koor. Aeschylus voerde een tweede acteur in, Sophocles een derde. In ieder geval is de tragedie altijd een combinatie geweest van (koor)zang en gesproken verzen.

3.2 Aristoteles' *Poetica*

In de *Poetica* zegt Aristoteles dat de tragedie een handeling is die door het oproepen van medelijden (ἔλεος) en angst (φόβος) een κάθαρσις van dergelijke emoties teweegbrengt. Meestal worden deze woorden als volgt geïnterpreteerd: door angstige en medelijden-wekkende situaties uit te beelden heeft de tragedie een louterende werking (κάθαρσις) op de toeschouwers. De plot (μῦθος) moet samenhang vertonen en het verband tussen de gebeurtenissen moet noodzakelijk (ἀναγκαῖον) of waarschijnlijk (εἰκός) zijn. Volgens Aristoteles is de plot belangrijker dan het karakter (ἦθος) van de personages. De uitbeelding van het ἦθος geschiedt door het handelen en door de wijze waarop de personages hun handelen motiveren. Het verloop van de handeling wordt vaak veroorzaakt doordat een of meer van de hoofdpersonen een verkeerd inzicht hebben in de situatie. Aristoteles noemt dit verkeerde inzicht ἀμαρτία. De tragedies waarin een περιπέτεια (plotselinge omslag) optreedt gepaard aan een ἀναγνώρισις (inzicht, herkenning) worden door Aristoteles het hoogst aangeslagen. Hij noemt hierbij met name de *Oedipus Tyrannus*. Overigens zijn niet alle door Aristoteles genoemde elementen in iedere tragedie aan te wijzen.

Aristoteles' beschouwingen over de Griekse tragedie zijn van grote invloed in later tijd geweest. In de ogen van 17e-eeuwse toneeldichters moest een drama, wilde het werkelijk van hoge waarde zijn, aan de door hem gestelde normen voldoen. Zo destilleerde men uit zijn werk de zogenaamde drie eenheden: die van tijd, plaats en handeling, hoewel Aristoteles slechts vaststelt dat in de meeste tragedies de gespeelde tijd de duur van een etmaal niet overschrijdt en zich over de plaats eigenlijk niet uitlaat. De eenheid van handeling schrijft hij echter wel dwingend voor.

3.3 Onderdelen van de tragedie

Vaste bestanddelen:

- de proloog (πρόλογος)
- de parodos (πάροδος)
- de epeisodia (ἐπεισόδια) gescheiden door koorliederen (στάσιμα)
- de exodos (ἔξοδος)

Binnen epeisodia komen de volgende elementen vaak voor:

- een bodeverhaal
- een stichomythie, waarin de spreektaal het dichtst benaderd wordt en de gesprekspartners elkaars woordkeus en grammaticale constructies overnemen.

3.4 Stofkeuze

In het algemeen ontleenden de dichters hun onderwerpen aan mythen en legenden. Na eeuwenlange mondelinge overlevering waren veel verhalen over bijvoorbeeld de Trojaanse oorlog en het

koningshuis van Thebe vastgelegd in een aantal epen, ontstaan in de achtste en zevende eeuw v. Chr. Vanwege het traditionele karakter van de stof lagen de hoofdlijnen van de stukken vast, maar de dichters hadden veel vrijheid om dezelfde verhalen telkens weer anders vorm te geven. Dit betekent dat de toeschouwers, ook al hadden ze een bepaalde verwachting van het verloop van het stuk, telkens in spanning zaten over hoe de dichter het bekende onderwerp vorm zou geven. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de verschillende manieren waarop Sophocles in de *Oedipus Tyrannus* en Euripides in de proloog van de *Phoenissae* hetzelfde verhaal hebben vormgegeven.

Bekend verondersteld worden de volgende figuren uit de Thebaanse sagencyclus: Oedipus, Iocaste, Laius, de Sfinx, Creon, Teiresias, Polybus, Merope, Antigone, Ismene, Eteocles, Polynices, Cadmus, Theseus.

3.5 De organisatie en praktijk van de opvoeringen

De Attische tragedies uit de vijfde eeuw werden geschreven om opgevoerd te worden tijdens Dionysusfeesten. De meeste van de ons bewaarde stukken zijn gespeeld op een belangrijk religieus festival: de Grote Dionysia in Athene, jaarlijks gevierd in het voorjaar. In de vijfde eeuw werden de stukken slechts eenmaal opgevoerd tijdens het festival, hoewel in de bronnen ook melding wordt gemaakt van een besluit van de volksvergadering dat na Aeschylus' dood als eerbetoon zijn stukken wel heropgevoerd mochten worden. Of deze overlevering nu op historische feiten berust of niet, het geeft wel aan dat in de vijfde eeuw reprises niet waren toegestaan.

De belangrijkste aspecten van de tragedieopvoeringen waren:

- wedstrijd ter ere van Dionysus
- drie voorgeselecteerde dichters nemen deel, ieder met een tetralogie (= drie tragedies + een satyrspel)
- toekenning van prijzen door een jury bestaande uit gewone burgers
- de dichter is tevens componist en regisseur, soms ook acteur
- de prijs wordt toegekend voor de opvoering van de gehele tetralogie
- bekostiging van alles wat met het koor samenhangt als een vorm van directe belasting (λητουργία) door een rijke burger die optreedt als een χορηγός
- beroepsacteurs die betaald worden uit de staatskas
- σκηνή toneelgebouw, εἴσοδοι zij-ingangen, ὀρχήστρα orchestra, θέατρον publieksruimte
- maximaal drie (mannelijke) acteurs met eventuele dubbelrollen, figuranten, (15) koorleden
- maskers, kleding, schoeisel

B. Cultuurhistorische achtergronden

1 Leven en werken

1.1 Sophocles

Zoals bij de meeste antieke auteurs is maar weinig met zekerheid bekend over het leven van Sophocles. Hij werd geboren in 496 of 495 voor Chr. in Colonus, in de buurt van Athene, en stierf in 406. Zijn leven besloeg dus bijna de hele vijfde eeuw, een cruciale periode in de geschiedenis van Athene.

Behalve als dichter heeft hij in het openbare leven ook een rol gespeeld op politiek, religieus en militair gebied. Zijn dichterlijke productie is heel groot geweest. In totaal heeft hij ongeveer 120 stukken geschreven, d.w.z. één tetralogie per twee jaar, sinds hij voor het eerst als toneeldichter optrad. Het succes dat hij had was eveneens heel groot, want hij heeft 24 keer een eerste prijs gewonnen. Hij is tot zijn dood actief en succesvol gebleven: zijn laatste tetralogie, waarvan de *Oedipus in Colonus* deel uitmaakte, werd postuum opgevoerd en kreeg de eerste prijs.

Er zijn van hem slechts 7 stukken overgeleverd, o.a. *Oedipus Tyrannus*, *Antigone* en *Oedipus in Colonus*. Kenmerkend in de werken van Sophocles is zijn meesterschap in de weergave van menselijke karakters. In de woorden van Aristoteles: Sophocles schetst de mensen zoals ze zouden moeten zijn, Euripides zoals ze zijn.

1.2 Euripides

Euripides (ca. 485-406), de tweede auteur van dit pensum, vormt samen met Aeschylus (ca. 525- ca. 455), van wie ook een passage in vertaling is opgenomen, en Sophocles de top drie van Griekse tragici. Daar was men het in de oudheid al over eens.

Euripides bekleedde anders dan zijn twee oudere tijdgenoten geen openbare functies. Hij had tijdens zijn leven minder succes dan Sophocles, want hij won slechts vier keer een eerste prijs. Na zijn dood kregen zijn stukken veel meer waardering dan tijdens zijn leven. Van Euripides' hand zijn 18 stukken overgeleverd.

2 Cultuurhistorische context

Een rechtstreeks verband met concrete gebeurtenissen in het vijfde eeuwse Athene kunnen we in de *Oedipus* niet aanwijzen. Wel bieden de volgende gegevens uit de cultureel-historische context interessante achtergrondinformatie voor het stuk.

Athene was in de tijd van Sophocles het culturele en intellectuele centrum van de Griekse wereld. Niet alleen verzezen er in Attica de zichtbare bewijzen hiervan in architectuur en kunst (Parthenon!), maar ook verzamelden zich in de stad de belangrijkste intellectuelen van die tijd. In die kringen ontwikkelde zich een kritische manier van denken, waarbij men zich ook vragen stelde over de traditionele opvattingen over de goden.

Orakels en andere vormen van toekomstvoorspelling hebben in het dagelijks leven van de Atheners altijd een grote rol gespeeld. Zowel in politieke kwesties als in particuliere aangelegenheden werd er aan orakeluitspraken grote waarde gehecht. Desondanks was het gezag van orakels in de loop van de vijfde eeuw ook aan kritiek onderhevig, mede als gevolg van het boven beschreven intellectuele klimaat. Een botsing tussen blind vertrouwen en scepticisme ten aanzien van orakels vinden we ook terug in de *Oedipus Tyrannus*.

In 431 voor Chr. brak tussen Athene en Sparta de Peloponnesische Oorlog uit. Het belegerde Athene werd in 429 getroffen door een pestepidemie, die duizenden slachtoffers maakte. Volgens de meest gangbare opvattingen werd de *Oedipus Tyrannus* niet lang na deze epidemie opgevoerd.

Bekend verondersteld worden:

- Athene als cultureel en intellectueel centrum van de Griekse wereld
- dubbele houding t.a.v. orakels
- Peloponnesische Oorlog
- pestepidemie in Athene

C. Taal en stijl

De CEVO-minimumlijst (zie bijlage 3) vormt het uitgangspunt bij de annotatie van de op het centrale examen voorgelegde authentieke (ongelezen) tekst. Daarnaast worden de volgende verschijnselen bekend verondersteld:

- o crisis
- o elisie en prodelisie
- o dativus pluralis op -οισι(v) en -αισι(v) i.p.v. -οις en -αις
- o viv i.p.v. αὐτόν, αὐτήν, αὐτούς, αὐτάς
- o het regelmatig ontbreken van het lidwoord
- o het gebruik van preposities in postpositie
- o ξύν = σύν; ἐς = εἰς
- o de uitgang -ῆ voor de 2^e med. ev. = -εἰ

De kandidaat kan zijn kennis van de Griekse tragedieteksten demonstreren door een ongeziene authentieke tekst van Euripides te vertalen. Hierbij worden de in de teksten frequent voorkomende morfologische, syntactische en stilistische verschijnselen bekend verondersteld. Daarnaast wordt de kennis zoals beschreven in de syllabus bekend verondersteld. Bij de annotatie worden deze stofomschrijving en de CEVO-minimumlijst op het gebied van morfologie, syntaxis en stilistiek als uitgangspunt genomen (zie Gele Katern 2002, nr. 25/26).

3. Het centraal examen

3.1 Zittingen centraal examen

Het centraal examen wordt afgenomen in één zitting van drie uur.

3.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Voor het vak Grieks zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

De algemene regels voor correctie van examens met betrekking tot een vraag zijn mutatis mutandis ook van toepassing op een kolon.

Bij de beoordeling van de vertaling moet de score 0 worden toegekend indien in een kolon een zeer ernstige fout is gemaakt; deze score kan niet worden gecompenseerd door de juiste weergave van de rest van het kolon.

Indien bij de vertaling een aantekening is genegeerd en indien dit heeft geleid tot een onjuiste weergave van het desbetreffende tekstelement, één scorepunt / meerdere scorepunten in mindering brengen, afhankelijk van de zwaarte van de fout en het maximum van het desbetreffende kolon.

Indien bij de vertaling van een kolon een Grieks woord niet is vertaald en dit woord niet van essentieel belang is voor de betekenis van dit kolon, één scorepunt in mindering brengen, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

Bij de beoordeling van een citaatvraag moet de score 0 worden toegekend indien het citaat langer of korter is dan aangegeven, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

3.3 Hulpmiddelen

Woordenboek:

Bij Grieks is een woordenboek toegestaan, en een grammaticaoverzicht (in het woordenboek of los).

Niet toegestaan is een woordenboek dat specifiek is toegesneden op een auteur aan wiens werk de vertaalopgave ontleend is.

Bij Grieks is het vanaf CE 2005 toegestaan het woordenboek van Ch. Hupperts te gebruiken inclusief het hierin opgenomen grammatica-overzicht en de alfabetische werkwoordenlijst.

Ook is het toegestaan dit grammatica-overzicht en deze alfabetische werkwoordenlijst (als los boekje uitgegeven onder de naam Compendium) naast een ander Grieks woordenboek te gebruiken.

3.4 Het schoolexamen

De SLO heeft een handreiking voor het schoolexamen tot stand gebracht. Deze is te vinden op www.slo.nl.

Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Reflectie op klassieke teksten
- Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
- Domein C Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein D Oriëntatie op studie en beroep
- Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B (voorzover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten

1. De kandidaat kan zijn begrip van Griekse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:
 - een ongeziene passage te vertalen;
 - een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief;
 - een passage te vergelijken vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief, met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

2. De kandidaat kan door de bestudering van de Griekse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:
 - onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en zijn eigen leven;
 - de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de traditie waarin Europa staat.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

3. De kandidaat kan een beargumenteerde reactie op de voorgelegde teksten formuleren.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

4. De kandidaat kan gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij Grieks.

Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Klassieke culturele vorming

Een leerling met een klassieke taal in het pakket moet KCV volgen.

Scholen kunnen zowel op het atheneum als op het havo de leerlingen in de gelegenheid stellen het vak klassieke culturele vorming (KCV) te kiezen in plaats van culturele kunstzinnige vorming (CKV).

De school mag de leerlingen de vervanging niet opleggen. Ook op het havo is de vervanging van CKV door KCV mogelijk doordat de havo-leerling – als de school dat toestaat – één of meer vakken uit zijn of haar pakket mag inruilen voor het overeenkomstige vwo-vak. KCV mag worden beschouwd als het overeenkomstige vwo-vak voor CKV.

Bijlage 3. De minimumlijst Grieks

De minimumlijst Grieks bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis, III stilistische middelen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen. De terminologie in deze lijst wordt bij de kandidaten bekend verondersteld. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen is de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals *indicativus* en *nominativus*. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bij voorbeeld lijdend voorwerp / object, i.v.m. een term als *objectsinfinitivus*); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.

Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door de CEVO bekend worden verondersteld. Er is een aanvulling voor de drie kernauteurs opgenomen. Afhankelijk van het gekozen pensum kunnen er door de VCKT aanvullingen op deze auteursgebonden lijsten worden opgenomen in de syllabus.

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in de grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat de CEVO bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de leerlingen en dus niet behoeven te worden opgezocht.

Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie getrokken worden dat andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

1 Lidwoord

2 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging / uitgangen van:

- de α/η -stammen

- de o -stammen; van de contracta alleen $\nu\omicron\varsigma$, niet $\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\nu$

- de medeklinkerstammen, inclusief de stammen op $-i$, $-v$ en $-\epsilon\nu$; inclusief $Z\epsilon\acute{\upsilon}\varsigma$ en $\nu\alpha\acute{\upsilon}\varsigma$; exclusief de onzijdige woorden van de sigmastammen op $-as$, zoals $\tau\omicron\ \kappa\rho\acute{\epsilon}a\varsigma$; exclusief $\eta\ \alpha\iota\delta\acute{\omega}\varsigma$.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging / uitgangen van:

- de α/o -stammen, exclusief die op $-o\acute{\upsilon}\varsigma$

- de medeklinkerstammen, inclusief $\mu\acute{\epsilon}\gamma a\varsigma$ en $\pi o\lambda\acute{\upsilon}\varsigma$ en het type $\tau a\chi\acute{\upsilon}\varsigma$; inclusief $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\eta}\varsigma$ etc; exclusief de contractie in $-\alpha$, zoals bijvoorbeeld $\acute{\upsilon}\gamma\iota\acute{\alpha}$.

- De vorming en verbuiging van de vergrotende en overtreffende trap, inclusief de vormen $\acute{\eta}\tau\tau\omega\nu$, $\kappa\rho\epsilon\acute{\iota}\tau\tau\omega\nu$, $\beta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omega\nu$, $\acute{\alpha}\mu\epsilon\acute{\iota}\nu\omega\nu$, $\mu\epsilon\acute{\iota}\zeta\omega\nu$ en de vormen $\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\beta\acute{\epsilon}\lambda\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\mu\acute{\epsilon}\gamma\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$; van de vergrotende trap op $-(i)\omega\nu$ / $-(i)\omicron\nu$ alleen de ongecontraheerde vormen.

4 Bijwoorden

De vorming, inclusief de vergrotende en overtreffende trap; inclusief de vormen $\mu\acute{\alpha}\lambda a$, $\mu\acute{\alpha}\lambda\lambda o\nu$, $\mu\acute{\alpha}\lambda\iota\sigma\tau a$ en $\acute{\eta}\kappa\iota\sigma\tau a$.

5 Telwoorden

De verbuiging van εἷς, οὐδείς en μηδείς.

6 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, exclusief:

- de indirect reflexiva (οὗ, οἷ, ἔ, σφειῖς, etc.)
- de gecontraheerde vormen van ἑαυτοῦ etc.
- de gecontraheerde vormen van ὁ αὐτός etc.
- de vormen (ὁ)του, (ὁ)τω, ἄττα en ἄττα.

7 Werkwoorden

De vorming en vervoeging / verbuiging van:

- actief, medium en passief
- enkelvoud en meervoud (exclusief de dualis) van: indicativus, coniunctivus, optativus, imperativus (van de imperativus alleen de 2^e personen)
- participia in alle naamvallen
- infinitivi

Augment en reduplicatie (exclusief vormen met dubbel augment, zoals ἐώρων).

Vormen van praesens en imperfectum

- De thematische werkwoorden, exclusief de contracta met o-stam.
- De athematische werkwoorden
- εἰμί en εἶμι (behalve het imperfectum van εἶμι).

Vormen van de aoristus

- De regelmatige sigmatische aoristus (inclusief de werkwoorden op -νυμι en de vormen ἔδοξα en ἀπώλεσα) en pseudo-sigmatische aoristus.
- De stamaoristi ἔβην, ἔστην, ἔδυν, ἔφυν, ἔγνω.
- De aoristi van τίθημι, ἴημι, δίδωμι
- De volgende thematische aoristi: ἤγαγον, εἶλον, ἠσθόμην, (ἀπ)έθανον, (ἀπ)ωλόμην, ἀφικόμην, ἔβαλον, ἐγενόμην, ἦλθον, ἠύρον, ἠρόμην, ἔσχον, ὑπεσχόμην, ἔλαβον, εἶπον, ἔλιπον, ἔμαθον, εἶδον, ἔπαθον, ἐπιθόμην, ἔπιον, ἔπεσον, ἐπυθόμην, ἔτεκον, ἔτραπον, ἔτυχον, ἠνεγκον, ἔφυγον.
- De regelmatig gevormde aoristus op -θην en de vormen ἐβλήθην, ἐκλήθην, ἐρρήθην, ἐμνήσθην, ὠφθην, ἠύρέθην.
- Van de passieve / intransitieve aoristi op -ην alleen de vormen διεφθάρην en ἐφάνην.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum actief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus.

- De regelmatige gevormde kappa-perfecta. Van het plusquamperfectum de uitgangen: -η, -ης, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν.
- De vormen ἀκίκηκα, (ἀπ)όλωλα, βέβηκα, βέβληκα, γέγονα, δέδοικα, εἶρηκα, ἐλήλυθα, ἔστηκα, ἠύρηκα, λέλοιπα, οἶδα, πέποιθα, τέθνηκα.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum medium / passief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus.

- De vormen ἀφίγμαι, βέβλημαι en εἶρημαι.

Vormen van het futurum, exclusief de optativus.

- De regelmatig gevormde sigmatische futura en futura attica.
- De vormen ἀκούσομαι, (ἀπο)θανοῦμαι, βουλήσομαι, γενήσομαι, γνώσομαι, δόξω, ἔξω, ἐρῶ, ἔσομαι, εὐρήσω, οἶσω, ὄψομαι, πεσοῦμαι, σχήσω, φανήσομαι, φεύξομαι.

Nota bene: Onregelmatige werkwoordsvormen die niet in de bovenstaande lijst voorkomen, maar duidelijk herkenbaar zijn (bijv. ἐτέλεσα, ἐκελεύσθην) worden in principe niet geannoteerd.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

onderwerp - persoonsvorm

onderwerp - naamwoordelijk deel van het gezegde
bijstelling

antecedent van het betrekkelijk voornaamwoord

bijvoeglijke bepaling

predicatieve bepaling.

2 Gebruik van het lidwoord

- Het regelmatig ontbreken van het lidwoord bij een predicatieve bepaling en bij het naamwoordelijk deel van het gezegde.
- Het zelfstandig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, participia, infinitivi (zonder aanvullingen) en voorzetselgroepen.
- Het lidwoord bij eigennamen.
- Het lidwoord bij αὐτός en bij πᾶς.
- De verbindingen ὁ μὲν... ὁ δέ... en οἱ μὲν... οἱ δέ...

3 Functies van naamvallen

Nominativus

- onderwerp.
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus

- bijvoeglijke bepaling, inclusief de genitivus obiectivus.
- als aanvulling bij werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.
- bijwoordelijke bepaling van vergelijking en tijd.
- in de genitivus absolutus.

Dativus

- meewerkend voorwerp.
- als aanvulling bij werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.
- die de bezitter uitdrukt.
- bijwoordelijke bepaling van middel, wijze, maat en tijd.

Accusativus

- lijdend voorwerp
- onderwerp in de a.c.i. en a.c.p.
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur, afstand en betrekking.

Vocativus

Aanspreekvorm.

4 Voorzetsels

Het gebruik van de naamvallen bij voorzetsels.

5 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende en overtreffende trap.

6 Voornaamwoorden

Het gebruik van de voornaamwoorden, exclusief de relatieve aansluiting en attractie.

7 Werkwoorden

Het gebruik en de betekenis van:

- actief, medium en passief .
- deponentia.

Tijdsgebruik en aspect

Het gebruik en de betekenissen van de bij de vormleer genoemde tijden, inclusief het praesens historicum.

De volgende aspectwaarden:

- praesens en imperfectum: duur / poging / herhaalde handeling.
- aoristus: punctueel / constaterend, begin- en eindpunt van een handeling.
- perfectum en plusquamperfectum: een toestand als het resultaat van de handeling.

Het gebruik en de betekenis van:

Indicativus

- realis en irrealis

Coniunctivus

- in hoofdzinnen: aansporing, twijfel, verbod
- in bijzinnen met $\acute{\alpha}\nu$: gebeurtenis in de toekomst, herhaalde handeling / algemene gebeurtenis
- doelaangevend
- na werkwoorden van vrezin

Optativus

- hoofdzinnen met $\acute{\alpha}\nu$: mogelijkheid, vaak in combinatie met een optativus in de bijzin zonder $\acute{\alpha}\nu$.
- in hoofdzinnen zonder $\acute{\alpha}\nu$: wens, bescheiden mening, vriendelijk bevel.
- in bijzinnen na verleden tijd.

Imperativus

De infinitivus

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid)
- in a.c.i. en n.c.i
- als subject en object
- na πρίν en ὥστε
- als aanvulling bij werkwoorden (inclusief ἔχω) en bijvoeglijke naamwoorden.

Het participium

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid)
- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruik
- het participium futurum met doelaangevende betekenis
- in een genitivus absolutus met uitgedrukt onderwerp
- de participiumpartikels ἄτε, ὡς en καί(περ)
- als aanvulling bij τυγχάνω, λανθάνω, παύομαι en ἄρχομαι
- in a.c.p en n.c.p. bij werkwoorden die een gevoel of waarneming uitdrukken, inclusief οἶδα.

8 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief vraagpartikels.

Deel III Stilistische middelen

De CEVO gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische en narratologische begrippen:

afgebeelde (= de realiteit waarnaar het beeld in een vergelijking verwijst)

allitteratie

alwetende verteller

anafoor

antithese

beeld (= datgene dat in een vergelijking naar de realiteit verwijst)

climax

dramatische ironie

ellips

ironie

metafoor

pars pro toto

pathos

prospectieve elementen

punt van overeenkomst (tussen beeld en afgebeelde)

raamvertelling

retorische vraag

retrospectieve elementen

ringcompositie

vergelijking

versnelling / vertraging

vertellerscommentaar

vertelperspectief

verteltempo

verteltijd / vertelde tijd

woordplaatsing aan het begin / einde van een regel / zin

Aanvullend voor Herodotus:

epanalepsis
woordherhaling

Aanvullend voor Homerus:

dactylische hexameter
elisie
enjambement
epitheton ornans
formule
homerische vergelijking
metrische effecten van de afwisseling dactylus - spondee
typische scène

Aanvullend voor tragedie:

enjambement
stichomythie

NOTA BENE: wanneer in vragen het begrip **tekstelement** wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

Spellingsregels ten aanzien van Griekse eigennamen

Ten aanzien van de spelling van de Griekse eigennamen hanteert de CEVO de volgende regels:

1. Uitgangspunt vormt de Lijst van namen uit de Griekse en Romeinse oudheid, in Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 13e herziene uitgave 1999.
2. Bij eigennamen die niet in deze lijst voorkomen hanteert de CEVO de spelling die aansluit bij die van de bovengenoemde lijst.
3. Bij citaten uit vertalingen / artikelen wordt de door de vertaler / schrijver gehanteerde spelling gehandhaafd. Kandidaten dienen zich ervan bewust te zijn dat er ten aanzien van de spelling van Griekse eigennamen verschillende conventies bestaan.